

Fizinių bausmių vaikystėje sąsajos su laimingumu suaugus

Gediminas Navaitis¹, Brigita Kairienė², Vladas Gaidys³

¹ Mykolo Romerio universitetas, Socialinių technologijų fakultetas, Edukologijos ir socialinio darbo institutas, Ateities g. 20, 08303 Vilnius, navaitis@mruni.eu

² Mykolo Romerio universitetas, Socialinių technologijų fakultetas, Edukologijos ir socialinio darbo institutas, Ateities g. 20, 08303 Vilnius, b.kairiene@mruni.eu

³ Lietuvos socialinių tyrimų centras, Sociologijos institutas, A. Goštauto g. 11, 01108 Vilnius, vladas@vilmorus.lt

Anotacija. Straipsnyje aptariama fizinių bausmių taikymo prieš vaikus problema. Lietuva įvardijama šalimi, kurioje tėvai dažnai taiko fizines bausmes vaikams, tačiau, nepaisant tarptautinių institucijų raginimo, iki šiol nėra priėmusi įstatymo, tiesiogiai draudžiančio taikyti fizines bausmes vaikams. Nors fizinių bausmių žala nustatyta, tačiau diskutuoja apie tai, kad tėvai turi turėti galimybę taikyti fizines bausmes kaip vaiką drausminančią priemonę, tęsiasi iki šiol. Tyrimu siekiama pagrįsti fizinių bausmių patirties tiriamųjų sėkmei poveikį, kurio apibendrinamuoju rodikliu laikomas laimės išgyvenimas, ir požiūriui į fizinių bausmių taikymą. Tyrimu nustatytas fizinių bausmių paplitimas, ryšys tarp požiūrio į fizines bausmes ir respondentų amžiaus, išsilavinimo. Taip pat nustatytas ryšys tarp fizinių bausmių patirties vaikystėje ir laimingumo lygio suaugus.

Esminiai žodžiai: *vaikas, tėvai, fizinė bausmė, laimė.*

Įvadas

Lietuva, 1992 m. prisijungusi prie Jungtinių Tautų (toliau – JT) vaiko teisių konvencijos, įsipareigojo visomis priemonėmis užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą (*Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501). Viena aktualių vaiko teisių apsaugos problemų įgyvendinant JT vaiko teisių konvencijos nuostatas – fizinių bausmių vaikams taikymas šeimose.

Lietuvos teisės aktuose įtvirtinta ne viena nuostata, draudžianti taikyti fizines bausmes vaikams – Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (*Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014),

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262), Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (*Valstybės žinios*, 1996, Nr. 33-807) ir kituose teisės aktuose įtvirtinti draudimai vaiką kankinti, žaloti, žeminti jo garbę ir orumą, žiauriai su juo elgtis bei atitinkamai jį drausminti, Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatyta baudžiamoji atsakomybė už fizinio skausmo sukėlimą vaikui (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741). Tačiau galiojančių įstatyminių nuostatų vis dėlto dar nepakanka apsaugoti vaikus nuo fizinio smurto, patiriamo šeimoje. Tyrimai liudija, kad Lietuvos visuomenė linkusi toleruoti fizines bausmes, o tėvai dažnai taiko labai griežtas bausmes vaikams (*The problem of Child Abuse. Comparative Report from Six East European Countries 2010–2013*, 2013). Taigi šeiminio ugdymo praktikoje fizinės bausmės vis dar laikomos tinkama ugdymo priemone, kuri būtina siekiant ugdymo tikslų, o jos sukeliama žala laikoma mažareikšme. Toks požiūris į fizinę bausmę pateikia ją kaip svarbią ugdymo priemonę, turinčią kilnų tikslą – išugdyti sėkmingą ir laimingą asmenybę.

Panašios vaikų ugdymo nuostatos yra paplitusios ne vienoje šalyje. Todėl JT vaiko teisių komitetas išreiškė susirūpinimą dėl plačiai taikomų fizinių bausmių prieš vaikus ir, remdamasis JT Vaiko teisių konvencija ir kitais tarptautiniais žmogaus teisių dokumentais, pabrėžė visų valstybių pareigą uždrausti ir panaikinti fizines bausmes vaikams (*Committee on the Rights of the Child*, 2006). Jungtinių Tautų ekspertų nuomone, fizinių bausmių taikymas vaikams negali būti pateisinamas ugdomaisiais tikslais, todėl jų uždraudimas tiesiogiai susijęs ne tik su JT vaiko teisių konvencijos 19 straipsnio, kuriame teigiama, kad valstybės, siekdamos apginti vaiką nuo įvairiausio pobūdžio fizinio ar psichologinio smurto, imasi visų reikiamų teisinių, administracinių, socialinių ir švietimo priemonių įgyvendinimo ir siekia keisti ugdomąsias nuostatas.

Vadovaudamasi požiūriu, kad fizinėmis bausmėmis daroma žala vaikui, daug šalių pasirinko teisinį fizinių bausmių prieš vaikus užkardymo kelią – uždraudė fizinių bausmių naudojimą ugdymo tikslais. Tai padarė Švedija, Suomija, Austrija, Norvegija, Kipras, Vokietija, Ispanija, Danija, Latvija, Kroatija, Izraelis, Bulgarija, Turkmėnija, Airija, Vengrija, Rumunija, Nyderlandai, Urugvajus, Naujoji Zelandija, Venesuela, Togas, Liuksemburgas, Moldova, Kosta Rika, Lichtenšteinas, Lenkija, Estija, Argentina, Malta, Bolivija, Nikaragva, San Marinas ir kitos (*Research in countries which have prohibited all corporal punishment*, 2015).

Fizinė bausmė vaikui dažniausiai apibrėžiama kaip skausmą sukeliantis poveikis vaiko kūnui siekiant koreguoti jo elgesį (Bitensky, 2006; Straus, 2010). Poveikis vaiko kūnui gali turėti labai platų padarinių spektrą – nuo nedidelio skausmo sukėlimo iki rimto vaiko sužalojimo, suluošinimo ar net mirties. Vienareikšmiškai pritariama, kad fizinės bausmės, sukeliančios rimtus sužalojimus vaikui, yra nepriimtinos, tačiau tos, kurios nors ir sukelia skausmą, tačiau matomų sužalojimų nesukelia arba jie nedideli, vis dar yra diskusijų objektas. Fizinių bausmių šalininkai paprastai tarsi derasi dėl *pagrįstų* fizinių bausmių, kai vaikas nepatiria rimtų sužeidimų ir kurios galėtų būti taikomos vaikui nepaklusus (Bitensky, 2006). Tačiau ne visada galima nustatyti ribą tarp netinkamo elgesio

su vaiku, jam daromos žalos ir bausmės pagrįstumo. Tuo labiau sunku įvertinti fizinės bausmės poveikį nes, pavyzdžiui, kad ir nestiprus smūgis į galvą gali sukelti negrįžtamų fizinių padarinių vaiko sveikatai ar net sukelti pavojų gyvybei. Svarbu taip pat pažymėti, kad fizinės bausmės padariniai gali atsirasti ne tik bausmės taikymo laiku, bet ir vėliau, vaikui suaugus (Gershoff, 2002b; Miller-Perrin et al., 2009).

Fizinių bausmių leidimas ar draudimas paprastai svarstomas analizuojant dviejų grupių interesus – vaiko teisę į neliečiamumą ir tėvų autonomija auklėti savo vaiką (Coleman et al., 2010). Vienų autorių teigimu, fizinė bausmė visada žaloja ir turi būti draudžiama (Ivanauskienė, 2002; Bitensky, 2006; Jusienė, 2006; Liobikienė; 2009; Lenta, 2012), tačiau kiti laikosi nuomonės, kad fizinė bausmė turėtų išlikti vaiką drausminančia priemone ir kad fizinių bausmių draudimas prilygsta pažeidžiančiam asmenybės privatumą kišimuisi į šeimos santykius (Zolotor, Puzia, 2010).

Kiekvienu konkrečiu atveju fizinėmis bausmėmis patiriamos žalos pobūdis ir dydis yra skirtingi, tačiau, neatsižvelgiant į fizinio poveikio stiprumą, dažnumą ir pobūdį, fizinėms bausmėms visuomet būdingas vienas žalos kriterijus – vaiko orumo žeminimas (Clark, 2004; Kairienė, 2010; Žukauskienė, 2012). Orumą atspindi žmogaus vertingumas, pripažįstamas pabrėžiant jo unikalumą, išskirtinumą, nepakartojamumą, tačiau kartu vertingumas parodomas ir kaip visiems žmonėms bendras požymis. Žmogaus gyvybė ir jo orumas sudaro asmenybės vientisumą, reiškia žmogaus esmę, todėl yra neatimamos žmogaus savybės ir negali būti traktuojamos atskirai (Spruogis, 2002). Vaiko kaip žmogaus teisių turėtojo ir lygiaverčio ugdomojo santykio dalyvio orumas negali būti kvestionuojamas prisidengiant kilniais ugdymo ar kitais tikslais, todėl privalo būti pripažįstamas.

Kitas galimas fizinių bausmių analizės aspektas – fizinės bausmės priimtumas / nepriimtumas tėvams siekiant savaip suprastų ugdymo tikslų. Sukaupta nemažai mokslinių įrodymų, patvirtinančių fizinių bausmių kaip vaiko ugdymo priemonės neefektyvumą ir žalą, kuri pasireiškia ir vaikystėje, ir suaugus. Vaikams taikomos fizinės bausmės siejamos su jaunimo elgesio problemomis (Bieliauskaitė, Garckija, Jusienė, 2009; Annerbäck, Sahlqvist, Svedin, Wingren, Gustafsson, 2012; Ma, Han, Delva, Castillo, 2012), agresyviu ir nusikalstamu elgesiu (Gershoff, 2002a; Zolotor, Theodore, Chang, Berkoff, Runyan, 2008; Lansford et al., 2014), padidintu viktimiškumu tampant prekybos vaikais auka (Sipavičienė, 2004), polinkiu į suicidiškumą (Didžiokienė, Žemaitienė, 2005). Verta taip pat paminėti T. A. Dobbso, A. B. Smitho, N. J. Taylora (2006) tyrimą, kuris atskleidė, kad tėvai, bausdami vaikus, dažnai pyksta, būna nenuoseklūs, šiurkštūs, o tai, ką jie įvardija vaikų drausminimu, pasireiškia kaip smurto prieš vaiką naudojimas, neigiamai veikiantis tėvų ir vaikų tarpusavio santykius ir vaiko socializaciją.

Fizinių bausmių taikymo padarinys sietinas ir su ugdymo nuostatų formavimusi, t. y. šeimos bendravimo normų, kuriose yra agresyvaus elgesio su vaiku elementų, perdavimu iš kartos į kartą (Newell, 2001; Doak, 2007). Vaikai perima elgesio su jais modelį ir atkartoja jį santykiyje su savo vaikais ateityje (Žukauskienė, Malinauskienė,

2003; Aramavičiūtė, Martišauskienė, 2008; Simons, Wurtele, 2010). Taigi kai kurie tėvai nepakankamai įvertina savo kaip savo vaikų būsimos tėvystės mokytojų svarbą. Išmoktas modelis tampa esmine orientacija įgyvendinant tėvo / motinos vaidmenį net ir tuomet, kai išmoktą modelį asmuo siekia paneigti – stengiasi su savo vaikais nesielti taip, kaip su juo elgėsi jo paties tėvai (Kaučikienė, Švedaitė-Sakalauskienė, 2007).

Tyrimais nustatyta, kad palankus tėvų požiūris į fizines bausmes yra susijęs su jų naudojimu (Ateah, Secco, Woodgate, 2003; Vittrup, Holden, Buck, 2006). Šalys, kuriose visų formų fizinės bausmės buvo uždraustos, fizinės bausmės buvo taikomos daug rečiau nei šalyse, kuriose jos toleruojamos. 2013 m. atlikto lyginamojo tyrimo apie požiūrį į fizinių bausmių taikymą vaikams Bulgarijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Moldovoje, Lenkijoje ir Ukrainoje duomenimis, įstatymiškai uždraudus fizinių bausmių naudojimą pasikeitė visuomenės požiūris į jas. Manančių, kad fizinės bausmės neturėtų būti taikomos vaikams Bulgarijoje, kurioje fizinės bausmės uždraustos 2000 m., skaičius išaugo nuo 47 iki 54 proc., Latvijoje, uždraudusioje 1998 m., – nuo 39 iki 51 proc., Moldovoje, uždraudusioje 2008 m., – nuo 37 iki 50 proc., Lenkijoje, uždraudusioje 2010 m., – nuo 35 iki 47 proc. Be to, pažymėtina, kad nuo 2010 iki 2013 m. visose minėtose šalyse pritariančių fizinių bausmių draudimui skaičius augo, išskyrus Lietuvą, kurioje fizinių bausmių draudimas įstatymiškai neįtvirtintas (*The problem of Child Abuse. Comparative Report from Six East European Countries 2010–2013*). Palyginimui, 2009 m. atlikto penkių šalių tėvų požiūrio į fizinių bausmių taikymą vaikams duomenimis, dauguma tėvų pritarė vaikų auginimui be smurto: Švedijoje – 93,4 proc., Austrijoje – 86,2 proc., Vokietijoje – 86,8 proc., Ispanijoje – 85,2 proc. ir Prancūzijoje – 82,3 proc. (Bussmann, Erthal, Schroth, 2009). Vadinas, nepaisant skirtingos šalių patirties ir taikomų priemonių auklėjant vaikus, valstybės išsakyta pozicija per įstatymo įtvirtinimą prisideda prie visuomenės požiūrio į fizinių bausmių kaitą.

Lietuvos visuomenei buvo suteikta nemažai informacijos apie fizinių bausmių žalą, priimti įstatymai, ginantys vaikų teises. Galima manyti, kad absoliuti dauguma Lietuvos visuomenės nors iš dalies su minėta informacija susipažinusi. Nepaisant to, fizinis vaikų baudimas dar gana dažnas reiškiny. Todėl pagrįsta prielaida, kad fizinių bausmių paplitimą lemia ne tik informacijos stoka, bet ir bendravimo su vaikais pobūdis, jų ugdymo tradicijos. Tikėtina, kad patys patyrę fizines bausmes vaikystėje tėvai suvokia fizines bausmes kaip auklėjimo priemonę.

Nepaisant tyrimų, pagrindžiančių fizinių bausmių žalą vaikui, fizinių bausmių taikymo problema Lietuvoje lieka aktuali. Tenka ieškoti vis naujų, moksliniais tyrimais pagrįstų argumentų, atskleidžiančių fizinių bausmių daromą įtaką asmens gyvenimui ir padėsančių pakeisti visuomenės požiūrį į fizines bausmes, o kartu ir ugdomąsias nuostatas.

Šiame kontekste perspektyvi fizinių bausmių tyrinėjimo kryptis yra jų taikymo sąsajų su atitinkamų ugdytinių laimingumu atskleidimas. Teoriškai galima sukonstruoti vienodai ugdytų vaikų grupes, kurios skirtųsi tik fizinių bausmių taikymu ar

netaikymu. Empiriniame tyrime tokios grupės tebutų neverifikuojama abstrakcija. Naudingesnis sprendimas galėtų būti fiziškai vaikystėje baustų ir nebaustų suaugusiųjų socialinio sėkmingumo, jų pasitenkinimo gyvenimu ir pan. palyginimas. Vadovaujantis prielaida – tėvai pageidauja, kad jų vaikai gyvenimas būtų sėkmingas, prasmingas, saugus ir pan., kitaip sakant kokybiškas, galima ieškoti ryšio tarp fizinio baudimo vaikystėje ir suaugusio žmogaus laimės, kuri, anot D. Boko (2010), yra subjektyviausias ir labiausiai apibendrintas gyvenimo kokybės rodiklis. Pastaroji laimės samprata, kai laimė apibūdinama ne kaip momentiniai išgyvenimai, o pagal bendrą pasitenkinimą esama situacija ir požiūrį į ateities perspektyvas, teigia R. Layardas (2009), yra paranki analizuojant socialinių transakcijų poveikį, nes išsamiausiai atskleidžia jų rezultatą. Todėl ji paranki ir tiriant fizinių bausmių, patirtų vaikystėje, sąsajas su suaugusiojo laimės lygiu, nes leidžia įvardyti mokslinę problemą – koks vaikystėje fiziškai baustų / nebaustų suaugusiųjų laimės lygis.

Atliepiant į šį probleminį klausimą, formuluotas tyrimo **tikslas** – išsiaiškinti fizinių bausmių, patirtų vaikystėje, sąsajas su jas patyrusių / nepatyrusių laimės lygiu suaugus.

Uždaviniai:

1. Nustatyti fizinių bausmių patirtį vaikystėje.
2. Nustatyti suaugusiųjų laimės lygius pagal BNL indeksą.
3. Nustatyti fizines bausmes vaikystėje patyrusių / nepatyrusių požiūrį į fizinių bausmių kaip vaikų ugdymo priemonės priimtinumą / nepriimtinumą.

Tyrimo **metodai:** mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, anketinė apklausa respondento namuose. Nagrinėjant tyrimo duomenis, taikyti matematinės-statistinės analizės metodai: aprašomoji statistika (procentiniai dažniai) ir analitinė statistika. Siekiant įvertinti skirtumų socialinėse demografinėse grupėse reikšmingumą, taikytas chi kvadrato kriterijus. Buvo taikomas standartinis 95 proc. patikimumo lygmuo ($p < 0,05$). Statistinė duomenų analizė atlikta naudojant SPSS 13 programą.

Tyrimo **organizavimas.** Anketinė apklausa vyko dviem etapais. Bandomajame apklausos etape (2014 m. gruodžio mėn.) patikrintos ir patikslintos klausimų formuluotės, siekta, kad jas vienareikšmiškai suprastų respondentai. Antrasis apklausos etapas vyko 2015 m. sausio 16–23 d. Apklausą atliko Visuomenės nuomonės tyrimų centro „Vilmorus“ tyrėjai.

Tyrimo **imtis** – parenkant tyrimo imtį buvo siekiama, kad ji būtų reprezentatyvi ir atstovautų visai populiacijai. Imties patikimumą lemia apklausos dalyvių skaičius, o imties reprezentatyvumą – proporcingas atstovavimas visiems stebėjimo vienetams, šiuo atveju – gyventojų grupėms (Bitinas, 2006). Respondentų atrankos metodas – daugiapakopė, tikimybinė atranka. Respondentų atranka parengta taip, kad kiekvienas Lietuvos gyventojas turėtų vienodą tikimybę būti apklaustas.

Iš viso apklausta 1 002 vyresni nei 18 metų žmonės iš 19 miestų ir 31 kaimo. Apklausa vyko Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje, Druskininkuose, Kretingoje, Kauno, Alytaus, Šakių, Pakruojo, Utenos, Tauragės, Švenčionių, Raseinių, Kupiškio,

Akmenės, Rokiškio, Šilutės, Telšių, Mažeikių, Marijampolės, Trakų ir Ukmergės rajonuose. Tyrimas vyko 22 miestuose ir 26 kaimuose.

Tyrimo **etika** – tyrimas buvo vykdomas laikantis ESOMAR etikos kodekso (ESOMAR, 2008).

Tyrimo **kokybės kontrolė**: vidinis tyrimo atlikimo patikrinimas – 100 proc. kontrolė (interviu skaičius, anketos užpildymo pilnumas, apklausos nuoseklumas); išorinis tyrimo atlikimo patikrinimas – mažiausiai 10 proc. tyrėjų kontrolė, siekiant išsiaiškinti, ar apklausa buvo vykdoma laikantis metodinių reikalavimų, ar nebuvo pažeistas atrankos principas, ar nebuvo pažeista nurodyta apklausos procedūra; duomenų įvedimo kontrolė – tikrinama mažiausiai 10 proc. įvesto duomenų masyvo.

Tyrimo rezultatai

Iš apklausos rezultatų dėl ribotos straipsnio apimties pristatomi tie, kurie išsamiausiai iliustruoja atsakymus į probleminį klausimą.

Praėjusių metų ir artimiausių penkerių metų perspektyvos vertinimas. Visuomenės laimės lygio tyrimuose dažnai respondentų prašoma įvertinti ilgesnius laikotarpius bei numatyti tikėtinas jų asmeninio gyvenimo ar visuomenės būklės pokyčių perspektyvas. Sekant šia laimės lygio tyrimų metodologijos tradicija, naudotasi BNL (bendros nacionalinės laimės) indekso tyrimo schema, kuri leidžia pagal laimingumą skirstyti respondentus į grupes: „klestintys“ (angl. *thriving*) – gerovė stipri, pastovi ir progresuojanti, respondentai pozityviai žiūri į savo dabartinę padėtį ir optimistiškai arba nuosaikiai vertina artimiausią perspektyvą; „kovoiantys“ (angl. *struggling*) – gerovė vidutinė ir nenuolatinė, respondentai nuosaikiai vertina savo dabartinę padėtį; „kenčiantys“ (angl. *suffering*) – gerovė menka, ateities perspektyvos vertinimai neigiami (Abdallah, Michaelson, Marks, Steuer, 2009). Atliktos apklausos metu teirautasi, kaip respondentai vertina praėjusius metus ir kokią numato artimiausių metų perspektyvą. Atsakymai leidžia respondentus grupuoti į tris besiskiriančias savo laimingumu ir ateities perspektyvų suvokimu grupes. Pirmąją grupę sudarytų 48,4 proc. respondentų, kurie mano esą laimingi ir stipriau ar silpniau tikisi sėkmingos ateities („klestintys“). Šiai grupei priskirti respondentai atsakiusieji, kad „metai buvo laimingi, ateityje gerovė stiprės“ (10,8 proc.), ir respondentai, atsakiusieji – „metai buvo laimingi, ateityje teks daug stengtis, kad gerovė išliktų“ (37,6 proc.). Antrąją grupę sudaro nesidžiaugiantys esama padėtimi, bet tikintys geromis permainingomis. Jai priklausytų 29,4 proc. respondentų („kovoiantys“). Trečioji, nelaimingiausių, grupė, kuriai priklauso 15,3 proc. respondentų, nurodė, kad „metai nebuvo laimingi, gerų permainingų nesitikiu“ („kenčiantys“). 6,9 proc. respondentų nepasirinko nė vieno iš nurodytų atsakymų.

Fizinių bausmių patirtis vaikystėje. Prisiminimai apie vaikystės traumas paprastai pakankamai ryškūs ir gana tiksliai atkuriami. Ar fizinė bausmė (bausmės) konkrečiu atveju priskirtina prie traumavusių įvykių, priklauso nuo daugelio aplinkybių. Kita

vertus, tokio prisiminimo turinys, anot A. R. Sutino ir R. W. Robinso (2008), turėtų būti kongruentiškas savivertei, todėl jo faktas atkuriamas išsamiai. Net jei dalis respondentų nepakankamai tiksliai atsakė į klausimą apie fizinių bausmių vaikystėje patirtį, pagrįsta tikėti, kad atsakymų visumą atspindi fizinių bausmių paplitimas.

1 lentelėje pateikiami duomenys, atspindintys respondentų nuomones apie vaikystėje patirtą fizinį baudimą.

1 lentelė. Nuomonės apie vaikystėje patirtą fizinį baudimą

Respondentų nuomonės	N	Proc.
Dažnai	58	5,8
Kartais	316	31,5
Labai retai (1–2 kartus)	250	25,0
Niekada	346	34,5
Sunku pasakyti	32	3,2
Iš viso	1002	100,0

Chi kvadratas = 24,872, p < 0,001 (df = 3, N = 1002). Skaičiavimams naudotasi priemone: Calculation for the chi-square test: An interactive calculation tool for chi-square tests of goodness of fit and independence [Computer software] (Preacher, 2001)

1 lentelės duomenys rodo, kad gana dažnai bausti fizinėmis bausmėmis vaikystėje 37,3 proc. respondentų, labai retai (1–2 kartus) arba niekada nebausti – 59,5 proc. respondentų. Svarbu pastebėti, kad statistiškai patikimai ($p < 0,05$) skiriasi vyrų ir moterų nuomonės apie jų fizinį baudimą vaikystėje. Nurodžiusių, kad juos dažniau fiziškai baudė vyrų buvo 7,5 proc., moterų – 4,2 proc. Nurodžiusių, kad jų niekada nebaudė fizinėmis bausmėmis buvo 24,6 proc. vyrų ir 43,7 proc. moterų.

Požiūris į fizines bausmes. Žvalgomoji apklausa parodė, kad fizinės bausmės dažnai bandomos tarsi nuvertinti. Jose apklaustieji vienareikšmiškai pasisakė prieš žiaurias bausmes, vaikų kankinimą, sumušimą. Tačiau, apibūdindami fizinį vaikų baudimą, jie dažnai vartoja apibūdinimą, sumenkinantį šį veiksma, kartais – malonybinius žodžius (pvz., diržiukas, beržinė košytė). Atsižvelgiant į šią aplinkybę respondentams užduotas klausimas apie tai, ar jie laiko *saikingas* fizinės bausmės tinkama auklėjimo priemone. Pritariančių tokiai nuomonei buvo 52,1 proc. Kas penktas respondentas (19,6 proc.) pritarė jai be išlygų. 32,5 proc. atsakė, kad šiai nuomonei veikiausiai pritaria, nei nepitaria. Manančių, kad fizinis vaikų baudimas yra nepriimtinas, buvo 39,8 proc. Ketvirtadalis (25,8 proc.) respondentų teigė, kad tokiam baudimui jie nepitaria, 14,0 proc. – kad veikiausiai nepitaria, nei pritaria. Pažymėtina, kad gana didelis respondentų skaičius (8,1 proc.) negalėjo atsakyti į klausimą.

Tyrimo duomenys statistiškai patikimai ($p < 0,05$) atskleidė požiūrio į fizinį vaikų baudimą ryšį su respondentų lytimi ir amžiumi. Nuomonei, kad saikingos fizinės bausmės yra tinkama auklėjimo priemonė, pritarė 58,8 proc. vyrų ir 45,9 proc. moterų. Respon-

dentų, kurių amžius iki 29 metų, stipriau ar silpniau nepritarusių nuomonei, kad toks baudymas tinkamas, buvo 50,0 proc., 30–39 metų – 49,4 proc., 40–49 metų – 41,5 proc., 50–59 metų – 35,8 proc., 60–69 metų – 31,7 proc.

Tyrimo duomenys statistiškai patikimai ($p < 0,05$) atskleidė požiūrio į fizinių vaikų baudimą ryšį su respondentų išsilavinimu. Iš turinčių nebaigtą vidurinį išsilavinimą respondentų pritarė arba greičiau pritarė nei nepritarė, kad saikingos fizinės bausmės yra tinkama auklėjimo priemonė, 57,9 proc. Laikėsi priešingos nuomonės – 28,1 proc., neturėjo nuomonės šiuo klausimu – 14,0 proc. Turinčių vidurinį, aukštesnį ar specialų vidurinį išsilavinimą respondentų atsakymai pasiskirstė atitinkamai – 54,5; 37,2 ir 8,3 proc. Turinčių aukštąjį išsilavinimą respondentų atsakymai – 42,4; 53,0 ir 4,7 proc.

Fizinių bausmių patirties ir nuomonių apie jų taikymą auklėjant vaikus sąryšis. Darbuose, skirtuose fizinių bausmių prevencijai, dažnai tarsi aksiomai prilyginamas teiginys, kad fiziškai bausti vaikystėje, suaugę ir patys taip baus savo vaikus. Respondentų atsakymai patvirtina, kad Lietuvoje toks ryšys statistiškai patikimai ($p < 0,05$) egzistuoja. Tyrimo duomenys liudija, kad intensyvesnis fizinis baudymas vaikystėje dažniau paskatina laikyti fizines bausmes priimtina auklėjimo priemone.

Respondentų, nurodžiusių, kad vaikystėje jie buvo fiziškai dažnai baudžiami, nuomonės apie tokio baudymo priimtinumą pasiskirsto: 70,7 proc. jam pritarė arba greičiau pritarė, nei nepritarė; 24,1 proc. nepritarė arba greičiau nepritarė nei pritarė. Tarp respondentų, nurodžiusių, kad vaikystėje fiziškai bausti kartais, šis nuomonių pasiskirstymas atitinkamai buvo: 72,2 ir 21,5 proc., nurodžiusių, kad fiziškai bausti retai (1–2 kartus), – 51,2 ir 40,8 proc., nurodžiusių, kad fiziškai niekada nebuvo bausti, – 34,7 ir 60,1 proc. (pagal kiekvieną atsakymų grupę įtraukus respondentus, nurodžiusius, kad į šį klausimą jiems „sunku atsakyti“, bendras atsakymų kiekis sudaro 100 proc.).

Fizinių bausmių patirties ir laimės lygio sąryšis. Kaip jau minėta, dauguma tėvų norėtų išugdyti savybes, kurios leistų vaikams laimingai gyventi. Gretinant esamą respondentų laimingumo lygį ir vaikystėje patirtus auklėjamuosius poveikius galima spręsti apie šių poveikių įtaką gebėjimui kurti sėkmingą gyvenimą, gerą savijautą. „Laimės lygio“ rodiklis, vis dažniau naudojamas socialiniuose-psichologiniuose tyrimuose, priklauso ne tik nuo vaikystės patirties. Vis dėlto respondentų atsakymai atskleidė tam tikras jų sąryšio tendencijas.

Antai tarp respondentų, priskirtų aukščiausio laimingumo grupei, nurodžiusių, kad „metai buvo laimingi, ateityje gerovė stiprės“ buvo 6,5 proc. atsakiusiųjų, kad vaikystėje juos dažnai fiziškai baudė; 25,0 proc. atsakiusiųjų pažymėjo, kad juos baudė kartais; 23,1 proc. atsakiusiųjų baudė retai (1–2) kartus ir 44,4 proc. atsakiusiųjų fiziškai nebuvo bausti. Žemiausio laimingumo lygio grupės respondentų atsakymai apie fizinių bausmių patyrimą pasiskirsto atitinkamai: 7,8; 34,6; 26,8 ir 28,1 proc. (pagal kiekvieną grupę atsakymų įtraukus respondentus nurodžiusius, kad į šį klausimą jiems „sunku atsakyti“ bendras atsakymų kiekis sudaro 100 proc. Skirtumas tarp visų atsakymų statistiškai patikimas $p < 0,05$).

Rezultatų aptarimas

Tyrimu nustatyta, kad vaikystėje fizinėmis bausmėmis bausti asmenys linkę pritarti fizinių bausmių taikymui auklėjant vaikus. Šis teiginys dar kartą patvirtino daugelio tyrimų rezultatus, kuriuos apibendrintai galima įvardyti kaip auklėjamųjų nuostatų perdavimą iš kartos į kartą. Vaikų ugdymas šeimoje priklauso nuo ugdomosios šeimos galios ir tėvų supratimo (Bajoriūnas, 1995), todėl tėvų auklėjamosios nuostatos formuojasi jų tėvų šeimose (Gelles, 1979; Wind, Silvern, 1994; Cigno, Burke, 1995; Jusienė, 2006; Uzdila, 2008; Simons, Wurtele, 2010). Tėvų parenkamos auklėjamosios priemonės yra tėvų kultūrinio būvio ir gyvenamųjų sąlygų atspindys (Laužikas, 1993). Tyrimo duomenys patikimai patvirtino teiginį, kad ugdymo modelis perduodamas iš kartos į kartą – duomenys rodo, kad asmenys, fiziškai bausti vaikystėje, dažniau nei fiziškai nebausti, pritaria nuomonei: „Saikingos fizinės bausmės yra tinkama vaikų auklėjimo priemonė.“

Atliktas tyrimas parodė, kad jaunesnio amžiaus tyrimo dalyviai labiau neigiamai nei vyresnio amžiaus vertina fizines bausmes. Tokia požiūrio į fizines bausmes kartų kaita rodo, kad jaunesnių asmenų požiūrį formuoja ne tik jų patirtis savo tėvų šeimoje, bet ir kiti veiksniai. Šiuolaikinis jaunimas yra daug imlesnis bet kokiai informacijai negu vyresnės kartos atstovai, todėl tikėtina, kad pasaulyje vykstantys pokyčiai, diskusijos viešojoje erdvėje, kitų valstybių įstatymais išreikštas neigiamas požiūris į fizines bausmes, prisideda ir prie mūsų visuomenės jaunesniosios jos dalies požiūrio formavimo.

Dar vienu veiksmiu, darančiu įtaką požiūrio į fizines bausmes kaitai, galima įvardyti išsilavinimą. Tyrimu nustatyta, kad respondentai, turintys aukštesnį išsilavinimą, rečiau pritarė fiziniam vaikų baudimui nei žemesnį išsilavinimą turintys respondentai.

Tyrimas atskleidė fizinių bausmių ir lyties sąryšį. Apklausti vyrai vaikystėje buvo kone dvigubai dažniau baudžiami fizinėmis bausmėmis nei apklaustos moterys. Analogiškas ir atsakymų apie fizinių bausmių netaikymą pasiskirstymas – moterys dažniau nei vyrai teigė, kad jos niekada nebuvo fiziškai baustos.

Itin reikšmingu tyrimo rezultatu laikytinas ryšio tarp fizinių bausmių, patirtų vaikystėje, ir suaugusio asmens laimės lygio nustatymas. Šis empiriškai nustatytas faktas svariai papildė besiplečiančius laimės ekonomikos, felicitarinės politikos ir pan. tyrimus, ir nurodo vieną iš priežasčių, kuri gali lemti Lietuvos socialines ir ekonomines problemas, žemą Lietuvos visuomenės laimės lygį.

Svarbu pažymėti, kad nuomonės apie fizinių bausmių priimtinumą netiesiogiai liudija jai pritariančių žemesnį laimingumą. Anot S. McLanahano, I. Garfinkelio, R. Mincy, R. Donahue (2010), tėvai, nesugebantys kurti bendradarbiavimo ir pasitikėjimu grindžiamų santykių su vaikais, autoritariškai juos kontroliuojantys ir fiziškai baudžiantys, pasižymi žemu ar prieštaringu savęs vertinimu, nėra patenkinti savo socialiniu statusu.

Išvados

1. Tyrimas parodė, kad tik vos daugiau nei trečdalis (34,5 proc. respondentų) vaikystėje fiziškai nebuvo bausti. Atskleistas fizinių bausmių ir lyties sąryšis: apklausti vyrai vaikystėje buvo kone dvigubai dažniau baudžiami fizinėmis bausmėmis nei apklaustos moterys. Analogiškas ir atsakymų apie fizinių bausmių netaikymą pasiskirstymas – moterys dažniau nei vyrai teigė, kad jos niekada nebuvo fiziškai baustos.

2. Reikšmingas rezultatas gautas gretinant suaugusiųjų laimingumą su jų vaikystės patirtimi. Nustatyta, kad fiziškai bausti vaikystėje užaugę jaučiasi mažiau laimingi nei fiziškai nebausti.

3. Tyrimo duomenys patikimai patvirtino prielaidą, kad asmenys, fiziškai bausti vaikystėje, dažniau nei fiziškai nebausti pritaria nuomonei – „saikingos fizinės bausmės yra tinkama vaikų auklėjimo priemonė“.

Literatūra

- Abdallah, S., Sam, T., Michaelson, J., Marks, N., Steuer, N. (2009). *The Happy Planet Index 2.0: Why good lives don't have to cost the Earth*. London: NEF.
- Annerbäck, E.-M., Sahlqvist, L., Svedin, C. G., Wingren, G., Gustafsson, P. A. (2012). Child physical abuse and concurrence of other types of child abuse in Sweden – Associations with health and risk behaviors. *Child Abuse & Neglect*, 36 (7/8), 585–595. <http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2012.05.006>
- Aramavičiūtė, V., Martišauskienė, E. (2008). Santykių su tėvais pokyčių aspektai: paauglių požiūris. *Acta paedagogica Vilnensia*, 20, 204–212.
- Ateah, C. A., Secco, M. L., Woodgate, R. L. (2003). The risks and alternatives to physical punishment use with children. *Journal of Pediatric Health Care*, 17 (3), 126–132. [http://dx.doi.org/10.1016/S0891-5245\(02\)88318-3](http://dx.doi.org/10.1016/S0891-5245(02)88318-3)
- Bajoriūnas, Z. (1995). Psichopedagoginis bendravimas šeimoje. *Mokslas ir gyvenimas*, 8–9, 18–19.
- Bieliauskaitė, R., Garckija, R., Jusienė, R. (2009). Bronchine astma sergančių ikimokyklinio amžiaus vaikų psichologinio prisitaikymo, tėvų konfliktiškumo ir auklėjimo būdų sąsajos. *Psichologija*, 40, 37–52.
- Bitensky, S. H. A. (2006). *Corporal Punishment of Children: A Human Rights Violation*. NY: Brill Academic Publishers. <http://dx.doi.org/10.1163/ej.9781571053657.i-398>
- Bitinas, B. (2006). *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta.
- Bok, D. (2010). *The Politics of Happiness: What Government Can Learn from the New Research on Well-Being*. New Jersey: Princeton University Press. <http://dx.doi.org/10.1515/9781400832194>
- Bussmann, K. D., Erthal, C., Schroth, A. (2009). *The Effect of Banning Corporal Punishment in Europe: A Five-Nation Comparison*. Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, Germany.

- [žiūrėta 2015 m. vasario 11 d.]. Prieiga per internetą: http://www.gruppocrc.net/IMG/pdf/Bussman_-_Europe_5_nation_report_2009.pdf.
- Cigno, K., Burke, P. (1995). Listening to parents: The lay view of services for families with a child with learning disabilities. *V European Conference on Child Abuse and Neglect*.
- Coleman, D. L., Dodge, K. A., Campbell, S. K. (2010). Where and How to Draw the Line Between Reasonable Corporal Punishment and Abuse. *Law & Contemporary Problems*, 73 (2), 107–165.
- Committee on the Rights of the Child. *General Comment Number 8. The Right of the Child to Protection from Corporal Punishment and Other Cruel and Degrading Forms of Punishment*. (2006). UNICEF: Geneva, Switzerland.
- Didžiokienė, A., Žemaitienė, N. (2005). Smurtą patiriančių rizikos grupės vaikų psichologinė savijauta. *Medicina*, 41 (1), 59–66.
- Doak, M. J. (2007). *Child abuse and domestic violence*. London: Thomson.
- Dobbs, T. A., Smith, A. B., Taylor, N. J. (2006). No, We Don't Get a Say, Children Just Suffer the Consequences: Children Talk about Family Discipline. *The International Journal of Children's Rights*, 14, 137–156. <http://dx.doi.org/10.1163/157181806777922694>
- ESOMAR. *ICC/ ESOMAR International Code on Market and Social Research*. (2008).
- Gelles, R. J. (1979). *Family Violence*. Beverley Hills: Sage.
- Gershoff, E. T. (2002a). Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin*, 128, 539–579. <http://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.128.4.539>
- Gershoff, E. T. (2002b). Parental corporal punishment and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin*, 128, 539–579. <http://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.128.4.539>
- Ivanauskienė, F. (2002). Pozityvusis vaikų skatinimas ir stimuliavimas šeimoje. *Pedagogika*, 61, 92–97.
- Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. (1995). *Valstybės žinios*, Nr. 60-1501.
- Jusienė, R. (2006). Fizinis bausmių taikymas šeimoje ugdant vaikus: tėvų požiūris ir galimos priežastys. *Socialinis darbas*, 5 (1), 63–71.
- Kairienė, B. (2010). Orumo kategorija bausmės koncepcijoje. *Logos*, 65, 144–153.
- Kaučikienė, J., Švedaitė-Sakalausienė, B. (2007). Tėvo vaidmuo probleminėse šeimose: kokybinė analizė. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 4, 104–115.
- Lansford, J. E., Sharma, Ch., Malone, P. S., Woodlief, D., Dodge, K. A., Oburu, P., Pastorelli, C., Skinner, A. T., Sorbring, E., Tapanya, S., Tirado, L. M. U., Zelli, A., Al-Hassan, S. M., Alampay, L. P., Bacchini, D., Bombi, A. S., Bornstein, M. H., Chang, L., Deater-Deckard, K., Di Giunta, L. (2014). Corporal Punishment, Maternal Warmth, and Child Adjustment: A Longitudinal Study in Eight Countries. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 43 (4), 670–685. <http://dx.doi.org/10.1080/15374416.2014.893518>
- Laužikas, J. (1993). *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa.
- Layard, R. (2009). *Die glückliche Gesellschaft: Kurswechsel für Politik und Wirtschaft*. Frankfurt / New York.
- Lenta, P. (2012). Corporal Punishment of Children. *Social Theory & Practice*, 38 (4), 689–716. <http://dx.doi.org/10.5840/soctheorpract201238437>

- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. (2000). *Valstybės žinios*, Nr. 89-2741.
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. (2000). *Valstybės žinios*, Nr. 74-2262.
- Lietuvos Respublikos Konstitucija. (1992). *Valstybės žinios*, Nr. 33-1014.
- Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. (1996). *Valstybės žinios*, Nr. 33-807.
- Liobikienė, T. N. (2009). Sisteminė pozityvios tėvystės raiškos ir ugdymo perspektyva. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 4 (2), 107–123.
- Ma, J., Han, Y., Delva, J., Castillo, M. (2012). Corporal Punishment and Youth Externalizing Behavior in Santiago, Chile. *Child Abuse & Neglect: The International Journal*, 36 (6), 481–490. <http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2012.03.006>
- McLanahan, S., Garfinkel, I., Mincy, R., Donahuue, E. (2010). Introduction to issue on fragile families. *The future of Children*, 20 (2), 3–16.
- Miller-Perrin, C. L., Perrin, R. D., Kocur, J. L. (2009). Parental Physical and Psychological Aggression: Psychological Symptoms in Young Adults. *The International Journal*, 33 (1), 1–11. <http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2008.12.001>
- Newell, P. (2001). Global progress towards giving up the habit of hitting children. *New Handbook of Children's Rights*, 8, 374–387.
- Preacher, K. J. (2001). *Calculation for the chi-square test: An interactive calculation tool for chi-square tests of goodness of fit and independence* [Computer software]. [žiūrėta 2015 m. vasario 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://quantpsy.org>.
- Simons, D. A., Wurtele, S. K. (2010). Relationships between parents' use of corporal punishment and their children's endorsement of spanking and hitting other children. *Child Abuse & Neglect*, 34 (9), 639–646. <http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2010.01.012>
- Sipavičienė, A. (2004). *Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus*. Vilnius: Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras.
- Spruogis, E. (2002). *Šiuolaikinės demokratinės valstybės socialinė paskirtis ir funkcijos: daktaro disertacija*. *Socialiniai mokslai, teisė (01 S)*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
- Sutin, A. R., Robins, R. W. (2008). Going forward by drawing from the past: personal strivings, personally meaningful memories, and personality traits. *Journal of Personality*, 76 (3), 631–664. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-6494.2008.00499.x>
- Straus, M. A. (2010). Prevalence, Societal Causes, and Trends in Corporal Punishment by Parents in World perspective. *Law and Contemporary Problems*, 73 (1), 1–30.
- The problem of Child Abuse. Comparative Report from Six East European Countries 2010–2013*. (2013). [žiūrėta 2015 m. vasario 11 d.]. Prieiga per internetą: http://www.canee.net/files/OAK_Comparative_Report_Child_Abuse_6_Countries_2010-2013_.pdf.
- Uzdila, J. V. (2008). Šeimotyros kaip dalyko poveikis studentų matrimonialinėms nuostatomis. *Pedagogika*, 89, 151–150.
- Vittrup, B., Holden, G. W., Buck, J. (2006). Attitudes predict the use of physical punishment: A prospective study of the emergence of disciplinary practices. *Pediatrics*, 117 (6), 2055–2064. <http://dx.doi.org/10.1542/peds.2005-2204>

- Wind, T. W., Silvern, L. (1994). Parenting and family stress as mediators of the long-term affects of child abuse. *Child Abuse and Neglect*, 18 (5), 439–453. [http://dx.doi.org/10.1016/0145-2134\(94\)90029-9](http://dx.doi.org/10.1016/0145-2134(94)90029-9)
- Zolotor, A. J., Puzia, M. E. (2010). Bans against Corporal Punishment: A Systematic Review of the Laws, Changes in Attitudes and Behaviours. *Child Abuse Review*, 19, 229–247. <http://dx.doi.org/10.1002/car.1131>
- Zolotor, A. J., Theodore, A. D., Chang, J. J., Berkoff, M. C., Runyan, D. K. (2008). Speak softly and forget the stick. Corporal punishment and child physical abuse. *American Journal of Preventive Medicine*, 35 (4), 364–369. <http://dx.doi.org/10.1016/j.amepre.2008.06.031>
- Žukauskienė, R., Malinauskienė, O. (2003). Parental rearing practices and problem behaviours in male delinquent adolescents versus controls. *Socialinis darbas*, 1 (3), 58–100.
- Žukauskienė, R. (2012). *Raidos psichologija: integruotas požiūris*. Vilnius: Margi raštai.

Corporal Punishment in Childhood Interfaces with Happiness in Adulthood

Gediminas Navaitis¹, Brigita Kairienė², Vladas Gaidys³

¹ Mykolas Romeris University, Faculty of Social Technologies, Institute of Education Science and Social Work, Ateities St. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania, navaitis@mruni.eu

² Mykolas Romeris University, Faculty of Social Technologies, Institute of Education Science and Social Work, Ateities St. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania, b.kairiene@mruni.eu

³ Lithuanian Social Research Centre, State scientific research institute, A. Goštauto St. 11, LT-01108 Vilnius, Lithuania, vladas@vilmorus.lt

Summary

There are enough provisions in the Lithuanian legislation prohibiting the imposition of corporal punishment, however, legal restrictions are ineffective – Lithuania is identified as the country in which parents often impose corporal punishment on their children. Although the harm of corporal punishment has been established, however, the debate that parents must be able to use corporal punishment as a dissuasive measure has been continuing up till now. Certain countries have placed a legal ban on the use of corporal punishment, and that has contributed to the change of the attitude of society towards the child. The article attempts to find still new arguments that the ban of corporal punishment towards children would be forbidden by law in Lithuania.

The goal of the study is to elicit views on the use of corporal punishment towards children, reveal the links of this view with the level of happiness and the experience of corporal punishment

in childhood. The method of the study is a questionnaire survey at the respondent's home. 1002 people that are older than 18 from 19 towns and 31 villages participated in the study.

The study has established that the persons who underwent corporal punishment in childhood more often support the view that "moderate corporal punishment is a proper parenting tool" than those who did not undergo corporal punishment in childhood. It has come to light that the opinion of the Lithuanian society on the use of corporal punishment towards children is changing – the investigates, who belonged to the younger age groups assessed corporal punishment more negatively than the older investigates. The respondents with higher levels of education supported corporal punishment of children more rarely than the respondents with lower levels of education. It has been established that that those who underwent corporal punishment in their childhood feel less happy than those who did not undergo corporal punishment.

Keywords: *children, parents, corporal punishment, happiness.*

Įteikta / Received 2015-06-18
Priimta / Accepted 2015-09-07